

FILOZOFIJA BOŠNJAČKE POLITIČKE HISTORIJE¹

THE PHILOSOPHY OF BOSNIAK POLITICAL HISTORY²

Sažetak

Tekst je prikaz knjige akademika Muhameda Filipovića *Kraj bošnjačkih iluzija: Rasprava o uzrocima poraza bošnjačke politike i odgovornosti za njih* („Prosperitet“ d.d., Sarajevo, 2014, 320 str.).

Summary

This text contains a review of the book *The End of Bosniak Illusions; The Treatise of Bosniak Politics' Causes and Responsibility* by academician Muhamed Filipović, Prosperitet dd, Sarajevo, 2014, 320 pages.

Knjiga akademika Muhameda Filipovića „Kraj bošnjačkih iluzija: Rasprava o uzrocima poraza bošnjačke politike i odgovornosti za njih“ je filozofija političke historije Bošnjaka utemeljena na idejama Hegelove filozofije historije. Iako autor kaže da u njoj piše „kao svjedok, učesnik i žrtva“ o ključnim političkim događajima iz historije Bošnjaka i Bosne u posljednjih tridesetak godina, u što nema dileme, ona u suštini postavlja postulate za potpuno filozofsko utemeljenje naše cjelokupne političke historije.

Nije riječ o historiografskom, deskriptivnom, dokumentacionom, manje ili više objektivnom odnosno subjektivnom predstavljanju političke historije Bošnjaka u posljednjih nekoliko decenija s pretenzijom na potpunu sveobuhvatnost, neprikosnovenost, disciplinarnu egzaktnost, već o duhovnom utemeljenju cjelokupne bosanske i bošnjačke filozofije historije. Iako faktički govori o političkim događajima, procesima i ličnostima savremenog perioda relativno kratkog vremenskog trajanja, posljednjih tridesetak godina, knjiga postulira supstancu naše cjelokupne političke historije. Ona ne zahvata samo jedan segment historije Bošnjaka niti samo jednu njenu pojavu već njenu ideju. Riječ je o ideji historije Bošnjaka i Bosne u smislu Kollingvudove *Ideje historije* (1946), o iznošenju kritičkog mišljenja o bošnjačkoj i bh. politici potpuno suprotnog historijskom mišljenju utemeljenom na prostom sakupljanju i ponavljanju priča o prošlosti. Njen predmet interesa su sadržaji političke svijesti u političkim procesima i odnosima, političkim projektima, sadržajima mišljenja i djelovanja političkih ličnosti u prošlosti, preciznije kazano, u posljednja tri desetljeća. Ona otvara interes za istraživanje i spoznaju prirode historijskog razumijevanja, za razmišljanje o prirodi historije ili historijskom mišljenju, stvara osnov da hermeneutika historije stekne status građanstva u humanističkim naukama, da se uspostavi hermeneutika političke historije Bošnjaka

1 Tekst je prikaz knjige Muhameda Filipovića *Kraj bošnjačkih iluzija: Rasprava o uzrocima poraza bošnjačke politike i odgovornosti za njih* („Prosperitet“ d.d., Sarajevo, 2014).

2 This text contains a review of the book *The End of Bosniak Illusions; The Treatise of Bosniak Politics' Causes and Responsibility* by Muhamed Filipović, Prosperitet dd, Sarajevo, 2014

i Bosne. To je, s jedne strane, misaoni obuhvat svog vremena, a s druge strane, kritički osmišljena cijela historija Bošnjaka i Bosne.

Jedan od postulata knjige je da je politička praksa historije Bošnjaka drugobitak njihove političke ideje u svakom vremenu. Historija Bošnjaka počinje onda i tamo kada i gdje naša umnost počinje stupati u svjetovnu političku egzistenciju, kada i gdje postoji neko naše političko stanje u kojem naša umnost dolazi do svijesti o sebi i svojoj zemlji Bosni. Filozofija historije Bošnjaka, čije je mjesto postojanja i političkog opstanka Bosna, jeste svijest o političkom i historijskom biću Bosne. Zadaća bošnjačke filozofije historije je da shvati i u pojmu izrazi ono što je njen historijski um, a u slučaju političke historije da pojmovno odredi politički um nekog historijskog momenta ili cijele historije.

Šta je bosanski historijski um? Prema prof. Filipoviću, bosanski historijski um je *multilateralnost*. Ona je smisao postojanja i ono čemu nas stoljećima uči država i zemlja Bosna kao osnovni oblik i način postojanja slobode ljudskog života ovdje. Prof. Filipović u spisu „Kraj bošnjačkih iluzija“ posmatra multikulturalizam strukturalno-dijahronijski u konkretnim historijskim periodima Bosne i Bošnjaka, tako da nadilazi historijski pozitivizam i historizam. S druge strane, on ne formalizira njihove logike historije. Historijski multilateralni um Bosne je supstanca političkog uma Bošnjaka. Kako kaže autor, „duh historije Bosnu je stvorio da bi pokazao kako su moguće zemlje, narodi, države i ljudi koji neće služiti ideji unilateralizma, ideji jedne jedine misli i zakona, neće podržavati nasilnu unifikaciju i brisanje razlika među ljudima koje su prirodne toliko koliko i nužne, nego će pokazati kako je apsolutno moguće, čak i nužno, da ljudi različitih uvjerenja, vjerovanja, običaja i načina mišljenja žive zajedno u slozi (...).“

Vrlo značajan postulat Filipovićeve filozofije historije Bošnjaka jeste hegelijansko učenje da historiju stvara i njom upravlja svjetski um. Sadržaj historije i njenih zbivanja uvijek je izraz rada i djelovanja svjetskog duha. Nema izoliranih historijskih događaja, procesa, ličnosti, sve konkretno ljudsko je primordijalno svjetsko, „sve ljudska zbivanja eo ipso su zbivanja svjetskog karaktera“. Bosanska multilateralnost je kreacija svjetskog duha. To joj je „podario posebni sticaj okolnosti pod kojim je nastala, a to se sve zbivalo onda kada je u njoj nastao vakuum u postojanju čvrste državne i vladajuće strukture kasnog perioda postojanja Rimskog carstva, koji je nastao zbog posljedica velike seobe naroda koji su se preko Bosne kretali i na njenom tlu ostavljali tragove svog postojanja (...).“ Prof. Filipović govori o dvjema stranama medalje historije, o onom što se u njoj stvarno dogodilo, događajnom i dogođenom, s jedne, i o historijskom pripovijedanju, kazivanju, duhovnom fenomenološkom pojavljivanju onog što se u događajima odvijalo, s druge strane. To događajno koje se zbivalo u historijskim događajima najnovije historije Bošnjaka, što je u bekgraundu ovog spisa, nije predstavljeno niti razumljeno „bezlično“, bez lika i oblika duha i svijesti autora. Naprotiv, on je bio njihov aktivan sudionik, nekima više, nekima manje kreator, što spisu daje dodatnu vjerodostojnost i osobenost. Ali ovo kazivanje historije nije prosto sjećanje, već njeno umsko predstavljanje i razumijevanje iz autoru svojstvene ideje historije Bosne i Bošnjaka. Zbog toga ovdje nema nekih javnosti do sada novih i nepoznatih činjenica, događaja, ličnosti, ali sve činjenično i historijski poznato dato je na duhovno i naučno originalan i samosvojan način. Filipović kao proaktivan učesnik i sukreator mnogih događaja o kojima govori ima ne samo legitimitet svjedoka već i vrhunskog naučnika, filozofa, jedinstvenog poznavaoaca svih vrsta činjenica historije Bošnjaka, od onih koji se tiču etnologije, politike, privrede, demografije, historiografije

do kulturologije i religije. Stoga njegova knjiga „Kraj bošnjačkih iluzija“ ima ogromnu specifičnu težinu obrazovanja naše svijesti i samosvijesti. On je samosvjesni lik i konkretna egzistencijalna i historijska manifestacija duha Bošnjaka danas, njegov živi i živ, bivstvujući duh.

Konkretne historijske događaje, procese, historijsko-političke ličnosti koje spominje i o kojima govori Muhamed Filipović sagledavaju se i analiziraju u kontekstu historijskog duha Bošnjaka i Bosne, s jedne, te sadržaja i djelatnosti svjetskog duha historije, s druge strane. Ništa od Osmanskog carstva nije moglo biti historijsko-politički ideal Bošnjaka, „nije mogao biti ni austrougarski carsko-kraljevski ni velikosrpski režim dinastije Karađorđevića, ni komunistička vladavina, ali ni ova ni ovakva neovisnost koju smo dobili voljom svjetskih sila, mada smo u borbi za opstanak naše države i nas kao naroda uložili ogromne napore i dali neuporedive žrtve.“ Historija Bošnjaka od tada zadobija elemente tragičnosti, ne događa se u duhu historijskog uma Bosne. Prvo historijsko razočarenje Bošnjaka nastupilo je „s njihovim ustankom protiv osmanske vladavine i borbe za pravo njihove zemlje Bosne na autonomiju“. Tada su podvrgnuti „obimnim represalijama osmanskog režima“, ubijani su, pljačkani, progonjeni. Evropa, koja se tada veoma angažirala na osiguranju prava na slobodu onih zemalja u kojima je bilo kršćansko stanovništvo, nije ništa uradila da pomogne Bosni da se izbori za svoju političku nezavisnost. Novo ogromno razočarenje Bošnjaka nastupilo je „kada su odbili da se povinuju novom ropstvu, ovaj put jedne kršćanske carevine (Austro-Ugarske), koje mu je arbitrarno nametnuo Berlinski kongres koji je svim zemljama u kojima su se dogodili antiosmanlijski ustanci osigurao priznanje državne individualnosti i pravo ulaska u historiju slobodnih naroda i država, a samo je Bošnjacima i Bosni nametnuo novu okupaciju njihove zemlje i novo ropstvo.“ Ništa bolje se nije dogodilo Bošnjacima ni onda kada su „u okviru Narodnog vijeća Bosne i Hercegovine 1918. godine glasali za ulazak u novostvaranu Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca“. Četvrto veliko razočarenje Bošnjaka bilo je u vrijeme komunističke Jugoslavije. Tada nije bila priznata njihova nacionalnost i sve do 1963. godine postojala je opasnost da se ukine Bosna i Hercegovina. Prof. Filipović navodi da su u vrijeme ustavnih promjena u Jugoslaviji 1963. postojale po Bošnjake dvije vrlo opasne političke ideje: prva, da se izvrši objedinjavanje triju republika sa srpskom većinom, Srbije, Crne Gore i Bosne i Hercegovine; druga, da se ukinu sve republike, a Jugoslavija proglasi Federacijom samoupravnih komuna. Peto razočarenje Bošnjaka nastupilo je sa dejtonskim administrativnim i političkim ustrojem BiH. U vrijeme srpsko-hrvatske agresije na BiH (1992–1995) i masovnog stradanja Bošnjaka opet se Evropa držala po strani kao i u vrijeme borbe Bošnjaka za političku autonomiju od Osmanske carevine.

Sva navedena historijska razmeđa Bošnjaka imaju veliku manjkavost s obzirom na državotvornost njihovog historijskog uma. U njima je naglašena državotvorna insuficijentnost. Državotvorna insuficijentnost bošnjačkog historijskog uma u naznačenim periodima historije Bosne i Hercegovine karakterizira i našu savremenost i s tog aspekta prof. Filipović analizira i kritikuje njene neposredne historijsko-političke kreatore.

Početak razblaživanja historijskog uma Bosne, njene multilateralnosti, kojim započinju i historijska razočarenja Bošnjaka, rastakanje njihovog bića i multilateralnog supstancijaliteta Bosne, započeo je prije sto godina političkom nacionalizacijom bosanskog naroda pravoslavne i katoličke vjerske provenijencije iz susjednih zemalja. Susjedi Srbi i Hrvati nisu htjeli prihvatiti da u državi Bosni postoji jedan narod „historijski i politički ravnopravan njima i da je taj narod svojim imenom i

historijom u potpunosti vezan za zemlju i državu Bosnu i Hercegovinu“. Evropa nije nikada ništa poduzela da spriječi taj proces koji traje duže od sto godina, a ništa ne čini ni danas.

Između političke običajnosti Bosne i njenog faktičkog stanja danas postoji bitna razlika. Sadašnja historijska egzistencija Bosne nije u tradiciji njene političke običajnosti. No, ova, kako bi rekao Hegel, „divlja samovolja“, jeste prolazno stanje, smatra Filipović. Ono je utemeljeno na mržnji, sili, genocidu, etničkom čišćenju, dekonstrukciji historijskog uma Bosne. Kao takvo u suprotnosti je sa sadržajem duha svjetske historije, sa napretkom praktične slobode i zato je osuđeno na nestanak i propast. „Bitnim idejama u historiji nije nužna sila kao sredstvo ostvarenja nego se one uvijek nanovo realiziraju koncentracijom velike duhovne energije preko ljudskog mišljenja i djelovanja kao agensa njihovog ostvarenja“, podsjeća prof. Filipović u duhu dobre teorije i historijske prakse liberalizma i demokratije. Ocjena smisla, vrijednosti i kvalitete konkretne društvene i političke stvarnosti, u ovom slučaju bošnjačke, mjeri se i izvodi iz njenog poređenja sa smislom, vrijednostima i kvalitetom svjetske historije. To je uslov i pretpostavka osujećenja i isključenja razvoja i uspeća na tron historijskog i kulturnog nacional-romantizma, mitomanije, nacionalizma fašističkog ili bilo kojeg drugog oblika, ali i autarhije, ksenofobije, provincijalizma, izolacionizma i njima sličnog.

Sadašnje političko stanje u BiH je rezultat nasilja nad svjetskim i bosanskim historijskim umom. Sadržaj historijskih zbivanja i djelovanja svjetskog duha je napredak svijeta, naroda i pojedinaca u slobodi. Ovo što imamo danas u BiH u suprotnosti je sa historijskim i političkim umom, običajnošću Bosne, njime je dovedena u pitanje ideja njene multilateralnosti. Bosanski historijski um multilateralnosti osipa se i tanji duže od posljednjih sto godina. Zbog toga je, kako upozorava prof. Filipović, najvažniji interes naše historije u posljednjih stotinu godina bio i ostao „borba za očuvanje zemlje, naroda i države, kao i našeg državnog prava“.

U ovoj neovisnosti koju imamo „nisu ostvoreni rezultati i konačni učinci djelovanja svih aktera historijskih zbivanja na polju razvoja slobode“. Obećanja razvoja i unapređenja nacionalnih i građanskih prava data narodu devedesetih godina dvadesetog stoljeća nisu ostvorena ni iz daleka. Sve se mjeri krajem, cjelina je istina, ma koliko bile dobre početne zamisli i ideje, samo su ostvoreni rezultati i učinci djelovanja kriterija pozitivne ili negativne ocjene. Time se „prosuduje o smislu i značenju djela u historiji“. Ako ono što imamo danas posmatramo u tom kontekstu, onda se ne možemo ne složiti sa prof. Filipovićem da trebamo spaliti brojne nacionalne i individualne iluzije kako o sebi tako i o našim tzv. nacionalnim vođama. Sadašnja politička praksa kao drugobitak nacionalne vladajuće političke ideje umnogome dovodi u pitanje samu tu ideju.

Svjetski duh na nacionalnom planu je oličen u konkretnim ljudima, njihovim idejama i stanjima njihove svijesti. Njegovu historijsku i praktičnu konkretizaciju sagledavamo u slobodi konkretnog, svakodnevnog čovjeka. Na osnovu toga s razlogom i legitimno prof. Filipović postavlja pitanje: „Jesmo li i mi kao narod, kao organizirane političke snage i kao pojedinci, a posebno jesu li naše političke vođe bili kvalificirani i odgovorni akteri događanja koja su nas dovela na ovu deredžu, ili su to sve bili samo slučajni i prolazni svjedoci zbivanja koji na njih nisu mogli nikako utjecati?“ Filipović ocjenjuje svaki bošnjački historijski i politički fakticitet u odnosu i s obzirom na njenu supstancu, na njen duh, na njenu multilateralnost. Bosna svojim principom na svom prostoru realizira svjetsku historiju na konkretan način. Politička običajnost, državno uređenje, njena religija/njene religije, umjetnost, filozofija, znanost, njihova predodžba/njihove predodžbe i obrazovanost

čine jednu supstancu, jedan duh, čine supstancu njene multilateralnosti. Riječ je o vrlo slojevitom, kompleksnom, višestruko i raznovrsno bogatom sadržaju. Knjiga, kako bi rekao Niče, nije za svakog, ali će dobro doći onim suptilnim čitaocima koji ne čitaju samo tekst već i kontekst. Svaki takav čitalac naći će za sebe ne ponešto nego veoma mnogo.

Ove kratke opaske o knjizi Muhameda Filipovića pod naslovom „Kraj bošnjačkih iluzija: Rasprava o uzrocima poraza bošnjačke politike i odgovornosti za njih“, koje su više osvrst na ideje nego na činjenice sadržaja rukopisa, završavam njegovim upozorenjem: „Mi Bošnjaci i naša država Bosna i Hercegovina smo se zbog sporosti procesa ujedinjavanja našli u stanju polaganog, ali sigurnog propadanja“.